

Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2020 / Volume 4, Issue 2, Year 2020

e-ISSN: 2717-8935

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/batmanakademi>

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ DİN EĞİTİMİNDE EBEVEYN TUTUMLARININ ETKİSİ

The Effect Of Parental Attitudes In Early Childhood Religious Education

Ahmet ÇİN

Dr., MEB. Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü Şube Müdürü

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6338-713X>

E mail: empati_hmt@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 18 Ekim 2020

Kabul Tarihi: 31 Aralık 2020

Yayın Tarihi: 31 Aralık 2020

Yayın Sezonu: Temmuz-Aralık 2020

Cilt: 4 Sayı: 2

Atıf: Çın, Ahmet. " İlk Çocukluk Dönemi Din Eğitiminde Ebeveyn Tutumlarının Etkisi ". *Batman Akademi Dergisi* 4 / 2 (2020): 66-81

Article Types: Research Article

Received: 18 October 2020

Accepted: 31 December 2020

Published: 31 December 2020

Pub Date Season: July-December 2020

Volume: 4 Issue: 2

Cite as: Çın, Ahmet. " The Effect Of Parental Attitudes On Religious Education In Early Childhood". *Batman Academy Journal* 4 / 2 (2020): 66-81

Bu çalışma, [Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

This work is licensed under, a [Creative Commons Attribution 4.0 International License.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ÖZ

Erken çocukluk döneminde verilen din eğitimi, çocuğun dini alt yapısını oluşturduğu gibi yaşamın ilerleyen dönemlerinde de dinle ilgili olanı idrak etmesine ve içselleştirmesine katkıda bulunmaktadır. Erken çocukluk döneminde çocuğun en fazla zaman geçirdiği bireyler anne-baba olmaktadır. Ebeveynin, çocuk ile iletişim tarzı çocuğun gelişiminde çok önemli etkiler bırakıp, gelecekte nasıl bir insan olacağını da belirleyecisi olacaktır. Ebeveynin sağlıklı bir tutum geliştirmesi için, çocuğun bedensel, zihinsel, psiko-motor ve duygusal gelişim alanlarını bilmesi ve bu doğrultuda din eğitimi vermesi önemlidir. Bu bağlamda verilecek iyi bir eğitimle çocukta sağlıklı bir din duygusu kazandırılırken, yanlış ve baskıcı yöntemlerle dini kişilik gelişimi olumsuz yönde etkilenir. Bu çalışmada erken çocukluk dönemi din eğitimi ebeveyn tutumlarının etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda alan yazında ebeveyn tutumlarının erken çocukluk dönemi dini inanç ve tutumların gelişimi üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalar incelemiştir. Çocuğun gelişiminde ebeveyn tutumları araştırılmış ve çocuğun din eğitimi en uygun ebeveyn tutumunun demokratik ve destekleyici ebeveyn tutumu olduğu; bu tutumun İslami yaşam anlayışına da uygun düştüğünü söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Erken Çocukluk Dönemi, Ebeveyn Tutumları, Aile, Gelişim

ABSTRACT

Religious education given in early childhood not only constitutes the religious background of the child, but also contributes to the understanding and internalization of what is religious in the later period of life. The individuals with whom the child spends the most time in early childhood are parents. The communication style of the parent with the child has a very important effect on the child's development. It will also determine what kind of person we will be in the future. In order for the parents to develop a healthy attitude, it is important for the child to know the physical, mental, psycho-motor and emotional development areas and to give religious education in this direction. In this context, while a healthy sense of religion is gained in the child with a good education, religious personality development is negatively affected by wrong and oppressive methods. In this study, it is aimed to determine the effect of parental attitudes in early childhood religious education. In this direction, the effects of parental attitudes on the development of early childhood religious beliefs and attitudes have been examined in the literature. Parental attitudes in the development of the child have been researched and it was found that the most appropriate parental attitude towards the child's religious education is a democratic and supportive parental attitude; We can say that this attitude fits with the Islamic understanding of life.

Key words: Religious Education, Early Childhood, Parental Attitudes, Family, Development

Giriş

Erken çocukluk dönemi dini gelişimin en karmaşık olduğu ve temellerinin atıldığı ilk dönemdir.¹ Çocukta var olan "dine karşı ilgi" bulunduğu çevrenin etkisiyle artar ve gelişir.² Erken çocukluk döneminde belirmeye başlayan din duygusunun gelişiminde aile ve yakın çevre en etkili faktörlerdir.³ Gelişimine paralel olarak Allah'ın varlığıyla ilgili merak oluşması ve sorular sorması, çocuğun dini gelişimini de olumlu yönde etkiler.⁴ Bu dönemde çocukta dini duygu ve davranışların oluşumunda çocukluk dönemi önemli bir yer tutar.

Kişilik gelişimi kalıtım ve çevrenin etkisiyle gerçekleşir. Kişilik gelişiminde en etkili olan çevresel unsur 'anne-baba'dır. Ebeveynleri aracılığı ile çocuk yaşadığı toplumun yaşam biçimini ve kültürel özelliklerini tanımaya başlar. Dengeli ve tutarlı ebeveyn tutumları, yaşamın ilerleyen yıllarında ruh sağlığı yerinde bireylerin çoğalmasına büyük ölçüde katkı sağlar.⁵

¹ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2014),113

² Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, (Ankara D. i. B. Yayınları, 1983), 148

³ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 96

⁴ Zeynep Nezahat Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yay, 2014), 67

⁵ Ayşenur Dinç, "Erkenlerde Anne – Baba Tutumları ve Dini Yönelim". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Doğum öncesi başlayan eğitim sürecinde çocuk ilk eğitimini ailede almaktadır.⁶ Aile çocuğun zihinsel, duygusal, bedensel ve ahlaki yönlerini ilk şekillendiren kurumdur. Çocuk aile içerisindeki yetişkinlerin tutum ve davranışlarını model alır ve kendisi de benzer tutum ve davranışları sergiler. Aile bireylerinin sergilediği tutarlı ve dengeli davranışlar çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilerken; tutarsız davranışlar olumsuz etkilemektedir.⁷

Aile, yaşamın ilerleyen dönemlerinde çocuğun nasıl bir birey olacağına temellerinin atıldığı yerdir. Çocuklar yetişkinlerin davranışlarını örnek aldığından, en yakınında olan ebeveynler onlar için rol model olmaktadır. Bu yüzden çocuklardan yapılması istenen davranışın gerçekleşmesi isteniyorsa, yetişkinlerin bu doğrultuda hareket etmesi gerekir. Aksi halde yetişkinin inandırıcılığı ve çocuk üzerindeki etkisi kalmaz.⁸

Ebeveyn tutumları bireyin zihinsel, duygusal, bedensel ve ahlaki gelişimi üzerinde etkili olduğu gibi çocuğun din eğitimi üzerinde de etkisi vardır. Erken çocukluk dönemi ebeveyn tutumlarının din eğitimine etkisi bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Erken çocukluk döneminde ebeveynlerin çocuğa din eğitimi verirken sergiledikleri tutumlar, yaşadıkları zorluklar ve dikkat edilecek hususlar konusunu araştırırken; öncelikli olarak bu alanda yapılan çalışmalarını inceledik. Materyal toplanmasında ve elde edilmesinde bilimsel ölçütler dikkate alındı. Elde ettiğimiz bilgileri araştırma kapsamında ayrı alt başlıklar halinde değerlendirmeye tabi tuttuk. Araştırmanın sınırlarının dışına çıkmamaya özen gösterdik. Bu minvalde yapılan araştırmalar ve çalışmalar dikkate alınıp, alan taraması yapılarak en uygun ebeveyn tutumu belirlemeye çalışılacaktır.

1. EBEVEYN TUTUMLARI

Anne-babalar çocuk yetiştirirken farklı tutumlar sergilemektedir. Anne-baba tarafından kimi çocuklar daha çok önemsenmekte, kimilerine sert davranılmakta, kimileri istenmeyen çocuk olarak kabul edilmekte, kimilerine ise daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Ebeveyn tutumlarındaki bu farklılıklar çocuğun kişiliğinde ve sosyal gelişiminde farklılıklara neden olmaktadır.⁹ Ebeveynin sergilediği tutum ve davranışlar çocukların gelişimi üzerinde önemli bir etki gücüne sahiptir. Bu etkinin sağlıklı oluşu sağlıklı bireylerin kazanılmasını sağlarken; sağlıksız oluşu toplum için kaybedilmiş bireylerin oluşmasına neden olur.

Literatüre bakıldığında çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin birbirinden farklı çok sayıda ebeveyn tutumu bulunmaktadır. Yavuzer'e göre, ebeveyn tutumlarını 6 ana başlıkta toplamak mümkündür.¹⁰ Bunlar:

- I. Baskıcı ve Otoriter Tutum,
- II. Koruyucu Tutum,
- III. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum,
- IV. Dengesiz ve Karasız Tutum
- V. Gevşek Tutum (Çocuk Merkezci Aile)
- VI. Güven Verici, Destekleyici ve Demokratik Tutum

⁶ Thomas Gordon, *Etkili Anne-Baba Eğitiminde Uygulamalar*, (çev.), Dilek Tekin ve Nazlı Özkan, (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2017), 266.

⁷ Mustafa Ocal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, (Ankara: T.D.V. Yayınları, 1991), 147.

⁸ Bahar Eriş, *Her Çocuk Üstün Yeteneklidir* (İstanbul: Alfa Eğitim, 2015), 32.

⁹ Haluk Yavuzer, *Gençlik Çağı*, (İstanbul: Özgür Yayınları, 1998), 129.

¹⁰ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba-Çocuk*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016), 29

1.1. Baskıcı ve Otoriter Ebeveyn Tutumu

Baskıcı ve otoriter ebeveynler, çocuğu kendi istedikleri ve belirledikleri bir kalıba yerleştirmeye çalışırlar. Ebeveyn ile çocuk arasında duygusal bir yakınlık olmadığı gibi onu olduğu gibi kabullenmeden de bahsedilemez.¹¹

Otoriter ebeveyn tutumunun sergilendiği ailelerde ebeveynler, sertliği bir disiplin etme aracı olarak kullanır. Ebeveyn, çocuktan verilen kurala koşulsuz bir şekilde uymasını bekler. Ebeveynin baskısı altında kalan çocuk, kendisiyle barışık olmayan, utangaç, başkasından etkilenen kişilik geliştirebilir.¹² Çocuk sürekli kontrol altında tutulur. Bu tutuma sahip ebeveynler çocuğun doğru yaptığı davranışları bile sürekli eleştirir, yanlışını fark ettiğinde ise cezalandırır.

Otoriter ve baskıcı ebeveynlerin, verdikleri ceza ile işlenen suç arasında paralellik olmadığı gibi cezada aşırıya kaçınabilirler. Cezalar genelde fiziksel olarak dövme; sözel olarak da azarlama, bağırma, korkutma, kınama ve ayıplama şeklindedir.¹³ Çocuktan beklentiler gelişim döneminin üstünde olduğu için, bu tür ailelerde ayıplama, aşağılama ve dayak vardır.

Bu tarz ebeveyn tutumlarına sahip olan ailelerde yetişen çocuklarda ruhsal ve bedensel dengede bozulma, bireysel yeteneklerde yok olma, benlik algılarında düşme, kendilerine güvenmede son derece azalma, düşmanca duygularda ve saldırganlıkta artış söz konusudur.¹⁴ Böylesi bir süreçten geçen çocuk bağımsız bir kişilik geliştiremez ve dıştan denetimli bir kişilik kazanır. Çocuk yaşamın doğal akışında sergilemesi gereken davranışı göstermek yerine olması gerektiği gibi davranmak şeklinde koşullandırılır.¹⁵

Aşırı baskıcı ailelerde yetişen çocuklarda isyankâr tutumlar ve aşağılık duygusu gelişir.¹⁶ Bu tip ailelerde yetişen çocuklarda zamanla dine karşı olumsuz bir tutum gelişir. Dini tecrübelerle karşı isyan ve onları küçümseme davranışları görülür.

1.2. Koruyucu Ebeveyn Tutumu

Koruyucu tutuma sahip ebeveynler, çocuklarına karşı aşırı düşkünlük gösterirler. Doğumun ilk aylarında normal sayılacak bu düşkünlük durumu çocuğun yaşı ilerledikçe iyice belirginleşir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı çok koruyucu ve kollayıcı tutuma sahip olmasından dolayı çocuk, diğer kimselere karşı bağımlılık geliştirir ve özgüvenden yoksun bir kişiye dönüşebilir. Çocukta oluşan bağımlılık durumu gelecek yaşamını da etkileyebilir ve eşinden de aynı koruyucu tutumu bekleyebilir.¹⁷

Aşırı koruyucu rolündeki anne, çocukları yetişkin birer birey oldukları zaman bile temel gereksinimlerini karşılamak isterler. Bu tür ebeveynler, çocuğu gereğinden fazla şımartma veya aşırı derecede kontrol altında tutma eğiliminde bulduklarından çocuklar gelişim düzeyine uygun ruhsal gelişim gösteremezler.¹⁸

¹¹ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, (İstanbul: Özgür Yayınları, 1998), 149-150.

¹² Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 29.

¹³ Oya Tuncer, "Çocuk Aile ve Çevresi" *Çocuk ve Eğitim*, (Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1980), 1-44.

¹⁴ Nurten Kimter "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ocak-Haziran, Cilt : 18, Sayı : 46 (2015), 9- 44

¹⁵ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 29.

¹⁶ Acar Baltaş, "Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü" *Ana-Baba Okulu*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011), 284-325.

¹⁷ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 31

¹⁸ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, (İstanbul: Özgür Yayın, 2003), 190

Bu tutuma sahip ailelerde büyüyen çocuklar, yaşamın sonraki dönemlerinde de korunmaya ve kollanmaya ihtiyaç duyar. Bu tutum ile büyüyen çocuklar özgüveni eksik ve sorumluluk duygusu gelişmemiş, pasif bir kişilik tipi sergilerler.¹⁹ Sürekli denetim altında olan çocuklar yaptıkları davranışlara karşı nasıl bir tepkiyle karşılaşacağını bilemediğinden sürekli kaygı durumundadır.²⁰

Aşırı koruyucu aile çocukların, bağımsız bir kişilik kazanmasını engeller ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkiler.²¹ Böyle bir ailede yetişen çocuk dinsel tercihlerde bulunma yerine kendine telkin edilenlere uyar. Araştırma-inceleme yapmadan, dini kavramları benimsemeyen, taklide dayalı, aklî temellere oturmeyen ve duygusal boyutu zayıf bir dini tecrübe kazanır. Bu şekildeki tecrübe zamanla çevresel faktörlerin etkisiyle dinin aleyhine bir tutum olarak ortaya çıkar.²²

1.3. İlgisiz ve Kayıtsız Ebeveyn Tutumu

Ebeveyn tutumlarından çocuğun kişiliği ve benlik algısı üzerinde en çok olumsuz etki bırakan tutumdur. Bu tutum ile büyüyen çocukta özgüven eksikliği ve olumsuz bir benlik algısı oluşur.²³ Bu tutumdaki ebeveynler çocuk bir şey istediğinde ilgisiz kalarak, bir soru yönelttiğinde cevapsız bırakarak ve çocuk ısrarcı olduğunda da olumsuz tepkilerde bulunarak, onun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

İlgisiz ve kayıtsız ebeveyn tutumu çocuğu tek başına bırakma, onu görmezlikten gelme ve dışlama şeklinde olan anne-baba tutumudur.²⁴ Bu tür ebeveynler, çocuğa karşı son derece ilgisiz ve uzaktırlar. İlgisiz ve kayıtsız ebeveynlerin, geçmiş yaşantılarına bakıldığında çocukluklarında annesiz veya babasız büyüdükleri ya da yeteri kadar sevgi görmedikleri gerçeği ortaya çıkar.²⁵

Bu tutumdaki ebeveynler, çocuğun yaptığı davranış yanlış da olsa doğru da olsa hiçbir şekilde karışmaz. Çocukta bir şeyin doğruluğunu ve yanlışlığını, deneme yanılma yolu ile öğrenmeye çalışır.²⁶

Yapılan araştırmalar çocukta olumlu bir benlik saygısı oluşturmada ebeveynin sevgisinin olumlu bir etki yarattığını; ilgisizliğin ise çocuğun umutsuzluğa düşmesine ve kendini değersiz görmesine sebep olduğunu göstermiştir. Bu ebeveyn tutumu ile büyüyen çocukların genelde hırsızlık, kaçakçılık gibi pasif suçlara yöneldikleri tespit edilmiştir.²⁷ Bu tutum baskıcı ve cezalandırıcı tutumdan daha fazla çocuğu olumsuz etkilemektedir.

1.4. Dengesiz ve Karasız Ebeveyn Tutumu

Ebeveynin sergilediği dengesiz ve tutarsız tutumlar bazen görüş ayrılığından kaynaklandığı gibi bazen de ebeveynlerin gösterdikleri farklı davranış biçiminden de kaynaklanabilir.²⁸ Ebeveynlerin, dengeli ve kararlı bir tutum içinde olmaması, bazen fazlasıyla

¹⁹ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 120

²⁰ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 32

²¹ Baltaş, "Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü", 296.

²² Halil Apaydın, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi," *OMÜİFD*, sayı: 12 (2001): 328.

²³ Kaya, "Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü", 201

²⁴ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 33.

²⁵ Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", 190.

²⁶ Ali Rıza Aydın, Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi, *OMÜİF. Dergisi*, Sayı: 8 (1996): 128.

²⁷ Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", 151.

²⁸ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 33.

anlayışlı ve özgür bazen de baskıcı ve cezalandırıcı bir tutum içinde olduklarından tutarlı ve sürekli kurallar yoktur. Bu şekilde büyüyen bir çocuk, iyi olanla kötü olan arasında sağlıklı karar veremez, sergileyeceği davranışın yeri ve zamanını ayarlayamaz.²⁹

Bu tutuma sahip ebeveynler, çocuk yetiştirme konusunda birlikte hareket etmemekte ve birbirlerini suçlamaktadır. Bir diğer dengesizlik ve kararsızlık örneği ise annenin çocuğuna bir isteğini yaptırmak için; ilk etapta düşük ses tonuyla akabinde sertlikle, hala istenen davranış yapılmamışsa dövmesi, sonrasında diz çöküp özür dilemesi şeklinde sergilenen ebeveyn tutumudur.³⁰ Ebeveynlerin çocuğun yaptığı olumlu veya olumsuz davranış konusunda tutarlı ve dengeli bir tutum sergilememeleri, çocuğun davranışlarına kılavuzluk yapacak tutarlı ve dengeli değer yargılarının oluşumunu zorlaştırır.

1.5. Gevşek Ebeveyn Tutumu (Çocuk Merkezci Aile)

Çocuğun ihtiyaç ve beklentilerine karşı ilgisiz, sevgi ve şefkat gösterme konusunda yetersiz olan ebeveyn tutumudur. Gevşek tutuma sahip olan ebeveynlerle büyüyen çocuklar, çoğu zaman yanlış ve kötü alışkanlıkları olan grupların içine girebildiği gibi kimi zaman da iyi bir arkadaş grubu içine girebilirler.³¹

Genellikle kalabalık yetişkin grubu içinde tek çocuklu olan aileler ile orta yaşın üstü çocuk sahibi olan ailelerde sıklıkla gevşek tutuma sahip ebeveynlere rastlanır. Çocuğun isteklerini ailenin diğer bireyleri de koşulsuz kabul ederler.³² Ebeveynler çocuğun her isteğini yerine getirmeye çalışırlar.

Ebeveyn tarafından şımartılmış bu çocuklar, büyüdüğünde de toplumun vermediği hakları kendilerine tanınmış haklar olarak görürler.³³ Çocuk anne ve babaya daha az saygı gösterir. Çocuklar zamanla ev dışındaki yaşamlarında da baskın olma yollarını denerler.

1.6. Güven Verici, Destekleyici ve Demokratik Ebeveyn Tutumu

Bu tutuma sahip ebeveynler, çocuklara kendilerini özgürce ifade edebilme ve yeteneklerini geliştirebilme fırsatı verirler.³⁴ Demokratik ve destekleyici anlayışın gelişmiş olduğu ailelerde her bireyin aile içinde önemli olduğu, bireyin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirildiği, sorumluluk bilinci içinde yetiştiği, temel değer ve ilkelerden vazgeçmeyen çocuk merkezli bir anlayış hakimdir.³⁵

Bu tutuma sahip ailelerde iletişim sıcak ve samimidir. Ebeveyn baskı ve korkutma ile kuralları kabul ettirmek yerine herkesin istekli olarak katılıp uyacağı şekilde kuralları belirler. Cezaların eğitici yönü vardır. Ailede belirlenen kurallar dayatmayla, zorlamayla, korkutmayla sürdürülemez; severek ve isteyerek benimsenmesi söz konusudur. Ortaya konulan kurallarla, çocukta sorumluluk duygusunu geliştirmek amaçlanmıştır.³⁶

²⁹ Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 125-158.

³⁰ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 33.

³¹ Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 129.

³² Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 29.

³³ Yavuzer, "Ana-Baba-Çocuk", 30.

³⁴ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, (İstanbul: Sistem Yayınları, 1996), 215

³⁵ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 126

³⁶ Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", 190.

Ailede cezanın amacı çocuğa sorumluluk duygusu kazandırmaktır. Dolayısıyla çocuk cezadan korktuğu için değil, vicdanen doğruluğuna inandığı için din ve ahlak kurallarını benimser. Bu tutumla yetişen çocuklar, ergenlik dönemini daha sağlıklı bir şekilde geçirirler.³⁷ Bu nedenle olumlu tutumların başında demokratik anne-baba tutumu gelir. Aile iyi bir rehberdir. Çocuk sunulan alternatifler arasında en uygun olanı seçer ve uygular. Çocuk seçtiği alternatifin sorumluluğunun bilinciyle neyi yapacağını veya yapmayacağını bilir. Çocuk sınırlar içinde özgürdür.³⁸

Ebeveyn tutumu karşılıklı anlayış esasına dayalı olan bu ailede, sevgi gösterme ile kontrol etme sınırları nettir ve çocuğun ihtiyaçları bu doğrultuda karşılanmaktadır. Çocuktan beklentilerin açıkça belirtildiği, kontrol ve disiplin sağlamada etkili olan ideal anne-baba tutumudur.

2. Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitime İlişkin Temel İlkeler

Çocukta doğuştan var olduğu kabul edilen din duygusunun oluşumunda ve gelişiminde çevresel faktörlerin etkisi büyüktür. Çocuğun içinde bulunduğu çevrenin özellikleri, din duygusunun erken veya geç uyanmasına sebep olabilir. Genellikle dindar bir çevrede ve ailede yaşayan çocuklarda din duygusunun erken yaşlarda uyandığı görülmektedir.³⁹ Çocuk, olumlu ve olumsuz değerleri aile içerisinde öğrenebilir. Ahlaki ve dini değerlerin önemsendiği bir ailede büyüyen bireylerin, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de toplum tarafından doğru kabul edilmeyen davranışları sergileme olasılığı düşüktür. Aynı zamanda aile tarafından kazandırılan davranışların yetişkinlik ve gençlik dönemlerinde değiştirilmesi oldukça zordur.⁴⁰

Çocukta din duygusunun gelişimine bakıldığında; bebeklik döneminde ruhen hazır olduğu halde, somut düzeyde değildir. Bebeklik döneminde, din duygularla sınırlıdır.⁴¹ Çocukta din duygusunun uyanışı ve kendini hissettirmesi 3-5 yaş aralığında olduğu söylenebilir.⁴²

Erken çocukluk dönemi bireyin kişiliğinin ilk temellerinin atıldığı ve karakterinin şekillendiği dönemdir. Çocuğun kişiliğinin şekillendiği bu dönemde din eğitime de gereken önem verilmelidir. Yetişkinlik döneminde bireyin gösterdiği dini tutum ve davranışların temeli çocukluk döneminde oluşmuştur. Ebeveynlerin en önemli görevi; çocuğu ruhsal, bedensel, zihinsel, sosyal ve dinsel yönlerden geliştirmek ve topluma faydalı birey olması için yönlendirmek ve yardımcı olmaktır.

“Çocuk Allah'ın bir emaneti ve dünya hayatının süsüdür.⁴³” Aile bu emaneti en iyi şekilde yetiştirdiğinde hem bu dünyada hem de ahiret hayatında mutlu ve huzurlu olacaktır. Hiç şüphesiz ki onu doğru bilgi ile donatmak ve eğitmek, bir ebeveyn için çocuğuna

³⁷Mevlüt Kaya, “Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”, *OMÜİFD*, s.9 (1997): 197-198.

³⁸Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, (İstanbul: Remzi kitabevi, 2016), 362.

³⁹Mustafa Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yay. 2010), 137

⁴⁰İbrahim Canan, *Kur'an'da Çocuk*, (İstanbul: Cihan Yayınları, 1984), 25-26;

⁴¹Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, (Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000), s.62.

⁴²Neda Armaner, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), s.83.

⁴³Müslim, Kader 22.

birakacağı en güzel mirastır.⁴⁴ Çocuk gelişim çağında eleştiri ortamında büyümüşse kınama ve ayıplama davranışı, kin ve nefret ortamında büyümüşse kavga etme davranışı, alaya alındığı bir ortamda büyümüşse kendini suçlama ve sıkılıp utanma davranışı gelişir. Çocuk dostluk, güven ve hoşgörü duygularının hakim olduğu bir aile ortamında büyümüşse çocukta sevgi, saygı, sabır ve kendine güven duyma davranışı gelişir.⁴⁵

Bu minvalde erken çocukluk dönemi din eğitiminde ebeveynler aşağıda sıralanan hususlara dikkat etmelidir;

1- Dini konulara ilgisinin başladığı bu dönemde “Allah” varlığı konusunda verilecek eğitim çocukta “Allah” tasavvurunun oluşumuna olumlu katkıda bulunur. İlk çocukluk döneminde Allah’ın varlığı hissettirilmemişse yaşamın ilerleyen dönemlerinde de çocuğun bunu kazanması zorlaşır. Bu nedenle ebeveynler, çocukların gelişim dönemlerini bilerek ve önemseyerek Allah’a yakınlaştıracak yollar aramalıdır.⁴⁶ Çocukluk döneminde sağlıklı dini anlayış kazanamayan bireylerin dinde aşırıya kaçtıkları veya sorgulamaksızın başkalarının peşinden gittiklerine şahit olunmaktadır.⁴⁷ Çocuğa yumuşak bir dille Allah ve Peygamber sevgisi verilmelidir. Ebeveynlerin bir kısmı çocuklarını disipline etme ve yaramazlıklarını önlemek için Allah ile korkutma yolunu denerler. Bu şekilde yapılan disipline etme çabası çocukta, Allah’a karşı olumsuz bir duygu gelişmesine neden olabilir. Ailede ve okulda çocuğa sağlıklı bir anlayış kazandırmak için uygun yöntemlerle eğitmek önemlidir.⁴⁸

2- Çocuk inanmaya eğilimli olarak dünyaya gelmiş olsa da belli bir din ya da Allah’ın varlığına ilişkin inancı henüz gelişmemiştir.⁴⁹ İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren Allah’a inanma kabiliyeti ve dini inancı kabullenmeye elverişli yaratılıştadır.⁵⁰ Çocuk psikolojisi alanında elde edilen veriler de çocuğun ruhen dine yabancı olmadığı sonucunu ortaya koymuştur.⁵¹ Çocuğun ruhen dine olan eğilimi de çevre tarafından şekillenmektedir. Genellikle dini inanç ve değerlerin yaşandığı ailelerde büyüyen çocuklarda din duygusunun varlığı daha erken yaşlarda ortaya çıkmaktadır.⁵²

3- Çocukta bulunan kabiliyetlerin gelişimi, bilgi edinme ve taklit yoluyla öğrenilir. Erken çocukluk döneminde genellikle taklit ve model almayla davranış kazandırılırken; davranışın iyi-kötü olduğu anlayışı bilgi verilmesi suretiyle kazandırılır. Davranışın duygu boyutu ise davranışın sonucunda duyulan mutluluk ve üzüntüyle kazandırılır.⁵³ Çocukta doğuştan varolan din duygusunun ebeveyn tarafından önemsenilmemesi de bu konuda abartıya kaçınılması da yanlış bir tutumdur.⁵⁴ Ebeveynin erken yaşlarda din ve ahlak eğitimi başlatması çocuk açısından doğuştan getirdiği yeteneğin gelişmesine ortam sağlar. Erken yaşlarda verilmeyen din ve ahlak eğitimi sonraki dönemlerde verilmek istense dahi yetersiz kalır ve gerçek amacına ulaşamaz.

⁴⁴ Tirmizi, 1998: 24/33.

⁴⁵ Yılmaz, “Aile İçi Şiddet ve Huzur/Din Eğitimi”, 101

⁴⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, (Ankara: T.D.V. Yayınları, 1990), 53

⁴⁷ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, (Ankara: Gün Yayıncılık, 2007), 25.

⁴⁸ Mehmet Zeki Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/2 (2003): 125-158

⁴⁹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara T.D.V. Yayınları, 2016), 126

⁵⁰ Mehmet Emin Ay, “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuklar Üzerindeki Etkisi”, *Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1(1994): 71

⁵¹ Antoine Vergote, “Çocukta Din”, çev. Fırat Erdoğan, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1978), s.22: 315- 329.

⁵² Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 13-65

⁵³ Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, *Din Eğitimi*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 335-336.

⁵⁴ Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 16

4- Gözlem ve taklit erken çocukluk dönemi gelişim özelliklerindedir. Çocuklarda sorumluluk duygusu yetişkinleri gözlemleyerek oluşur.⁵⁵ Çocuklar ebeveynlere benzer davranışlar sergiler ve onları izleyerek edindikleri karakteri yansıtır.⁵⁶ Ebeveyn kendisinin yapmadığı davranışı çocuktan beklediğinde, çocukta bir tepkisellik gelişir. Bu durum çocuğun ahlaki ve dini gelişimini de olumsuz yönde etkiler. Aile çocukların dini gelişimlerini ve tutumlarını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda daha sonraki dönemlerde edineceği davranış kalıplarının da belirleyicisi olur.⁵⁷

5- Çocuğun gelişiminde özgürlük dengesi iyi kurulmalıdır. Sağlıklı ve mutlu bir aile hayatı aile bireylerinin belli ilkeleri önemsemesi, çocuğun özgürlüklerinin sınırlarını belirlemesi ve dengeli bir disiplin ile sağlanabilir.⁵⁸ Çocuk eğitiminde koruyucu ebeveyn tutumu ile çocuğun kapasitesinin üstünde beklenti içinde olunması davranış kazandırma sürecini olumsuz etkiler.

6- Ebeveynlerin bir kısmı, çocuğun hiçbir şeyine karışmaz ve tamamen serbest bırakırlar. Çocuğun talepleri karşılanırken, çocuğa sınırsız bir özgürlük verilmesini ve çocuğun başıboş bırakılmasını “şefkatle yaklaşmak” olduğunu düşünürler; fakat bu ihmalkârlıktır.⁵⁹ Çocuğun yaptığı davranış doğru da olsa yanlış da olsa karışmaz, umursamaz davranırlar. İlk çocukluk yıllarında sürekli övülerek, aşırı bir özgüven verilen çocuk bencilleşir. Bu durumda serbest ve kontrolsüz yetişen çocuk yaptığı davranışın doğruluğu ve yanlışlığı bilgisini ya deneme yanılma yoluyla ya da başkalarından öğrenmeye çalışır.⁶⁰

7- Ebeveynlerin çocuğun hiçbir şeyine karışmaması, tamamen serbest bırakması ve sınır koymaması aile içi ilişkilerin çocuk için sıkıcı hale dönüşmesine neden olur. Bu sıkıcılık sevgi, saygı, hoşgörü ve güven duygusunun hakim olduğu bir ortamda sevgiyi karşılıklı yaşamakla ortadan kaldırılabılır.⁶¹ Koşulsuz sevmeye alışan çocuk “sevgi oburu” olup doyumsuzluk yaşayabileceği gibi sevginin azalması durumunda da terk edildiği hissine kapılabilir.⁶²

8- Çocuğun ilgiyle izlediği aile büyüklerinin iletişim biçimleri çocuğu etkilemektedir. Çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevrede ilişkiler sağlıklı ve uyumluysa çocukların uyumlu olması muhtemeldir; şayet şiddet ve kavganın yoğun yaşandığı bir çevrede büyümüşse şiddete meyilli ve uyumsuz olmaları da kaçınılmaz olacaktır.⁶³ Ebeveynlerin çocuklar tarafından model alındığı dikkate alınarak, yanlış örnekleri model alma ihtimaline karşı dikkatli olunmalıdır.

9- Ebeveynler din eğitimi verirken Hz. Peygamberin (sav) hayatına yer vermesi ve kıssalardan yararlanması çocuk açısından yararlı olabilir. Hz. Peygamber, çocuklarla olan diyaloglarında sevgiyi esas almış, çocuğa sevgiyi belli etmeyen kimseleri “kalbinden merhamet sökülmüş kimseler”⁶⁴ olarak nitelemiştir. Ebeveynler, söz ve davranışlarıyla bu

⁵⁵ Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 21

⁵⁶ Christian Gotthilf Salzmann, *Yengeç Kitap* “Çocukları Kötü Yetiştirmenin Yolları”, (çev.) Ali Çankırlı, (İstanbul: Zafer Yayınları, 2014), 10

⁵⁷ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 124-125

⁵⁸ Canan, “Kur’an’da Çocuk”, 25-26;

⁵⁹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 120

⁶⁰ Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, 125-158

⁶¹ Fikret Kanad, *Kısaltılmış Pedagoji*, (Ankara: Meb Basımevi, 1966), 51-52

⁶² Yılmaz, “Aile İçi Şiddet ve Huzur/Din Eğitimi”, 121

⁶³ Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, 125-158

⁶⁴ Buhari Edep: 18

doğrultuda hareket etmeli, çocuk ile iletişim sırasında ses tonunu ayarlamalı, olumsuz bir durum ortaya çıktığında baskılayarak veya şiddet uygulanarak değil; yumuşak bir üslupla sorunu çözmeli, çocuklar arasında bireysel farklılıklar ilkesini göz önünde bulundurmalı, akranlarıyla karşılaştırma hatasına düşmemelidir.⁶⁵ Pedagojik araştırmalar da ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkide ailenin bu konuda tutarlı olmasının, aşırı tutum ve davranışlardan uzak durmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

10- Çocuğun karakteri kadar ebeveynin iletişim yöntemi de önemlidir. Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail arasında geçen iletişim dili gibi: “Baba seni kurban yapacağım diyor (tatlı dil ile) oğlu da itaatkâr ve yumuşak huyu ile kabul ediyor.” Bu minvalde ebeveynlerin çocuk üzerinde kurmaya çalıştıkları iletişim biçimi, saygı esasına dayalı olmalıdır. Ebeveynler bazı değerleri baskı ve zorlamayla aşılacaktır. Bu baskı ve zorlama bazen din aracılığıyla yapılmaktadır. Çocukların özellikle dini bazı değerlerle korkutulması, dine karşı olumsuz bir tavır ve tutum geliştirmelerine ve isyankâr olmasına neden olmaktadır.⁶⁶

11- Aile içi ilişkileri etkileyen unsurlardan biri de şiddettir. Hem anne-baba arasındaki şiddet hem de ebeveyn-çocuk arasındaki şiddet çocuk üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.⁶⁷ Aile içinde ebeveynin aşırı öfkeli ve gergin duruşu, çocuğun gerek bu davranışı içselleştirmesine gerekse bu davranışlara yönelmesine neden olmaktadır.⁶⁸

12- Ebeveynler çocuk ile iletişiminde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmamaya ve eşit davranmaya dikkat etmelidir. İslam dini kız ve erkek çocuk arasında cahiliye geleneği olan bu ayrıma karşı çıkmıştır.⁶⁹

Ayrıca Yılmaz ailede “huzur ve din eğitimi” konulu çalışmasında ebeveynlerin nelere dikkat etmesi gerektiğini şöyle sıralamıştır:⁷⁰

1. Din ve ahlak eğitimine önem vermek
2. Kişilikli bireyler yetiştirmek
3. Toplumunu cinsiyet ayrımcılığına karşı bilinçlendirmek
4. Çocuklara model olmak
5. Sevgi, ilgi ve hoşgörü ilkelerini gözetmek
6. Özgürlük ve disiplinde dengeyi gözetmek
7. Çocuğun çevresini kontrol etmek

3. Ebeveyn Tutumlarının Bireyin Dini Eğitimi Etkisi

Aile, eğitimin temel taşı olduğu gibi yaygın din eğitiminin de temelini oluşturur. Çocuk doğduğu andan itibaren ilk eğitimini aile ortamında almaktadır. Aile fertleri onların ilk öğrenmelerini yönlendiren kişilerdir. Aile ortamında aldığı eğitim onun hayatı boyunca etkili olmaktadır. Bir ailede sevgi, merhamet ve güven duyguları yaşanıp eğitim de bu eksende yürütülüyorsa gerçek eğitimden bahsedebiliriz. İslami ailede, baskı ve şiddet yerine merhamet hâkimdir. Merhamet, sevgiyi de içermektedir. Çocuğuna merhametli davranmak,

⁶⁵ Hüseyin Yılmaz, “Aile İçi Şiddet ve Huzur/Din Eğitimi”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XIV/1*(2010):93-124

⁶⁶ Mustafa Öcal, “Çocukta Sosyal Gelişim”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998), 147.

⁶⁷ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 86.

⁶⁸ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, (İstanbul, Nesil Yay. 2013), 122.

⁶⁹ Kasas Suresi, 28/8

⁷⁰ Yılmaz, “Aile İçi Şiddet ve Huzur/Din Eğitimi”, 121.

onları terbiye etmenin en iyi yollarından biridir. Huzurlu ve mutlu bir ailenin temel özelliği aile içi çatışmaların yaşanmaması değil; yaşanan çatışmaların cezalandırılmadan çözüm yollarının bulunmasıdır.

Çocuklarla sağlıklı ilişki kurmada ebeveyn dengeli ve tutarlı bir tutuma sahip olmalıdır. Bu tür ailelerde çocuğu ilgilendiren kararlar onsuz alınmaz, yeteneklerine göre yönlendirilerek birlikte alınır. Ebeveynin çocuğa karşı sevgisi esas olmakla birlikte; aile içinde emir cümleleri, ayıplama, aşağılama ve suçlama gibi iletişim engellerine yer verilmez.⁷¹ Bu tür ailelerde çocuğun doğru davranışı ödüllendirilirken, yanlış davranışlar olduğunda farkındalık kazandırılarak, sevgi ortamında çözüme kavuşturulur.⁷² Çocuğa din eğitimi verilirken sevgiye dayalı yapılmasının önemi büyüktür. Çünkü çocuk zorlanmadan ibadetlere alıştırıldığında ibadetleri sıkılmadan ve severek yapabilir. Böylece çocukta sağlıklı bir kişilik ve güzel bir ahlak gelişir.⁷³

Kur'an'da çocuklar gerek bir imtihan vesilesi⁷⁴ gerekse göz nuru⁷⁵ olarak ifade edilmiştir. Ebeveynin salih evlat yetiştirmesinin⁷⁶ ona kazandıracakları belirtilmiştir. Ebeveynler kendilerine verilmiş olan bu emanete sahip çıkıp; üzerine düşen sorumluluğu çocuğa karşı gerekli merhameti, sevgiyi ve bakımı göstererek yapmalıdır. Ebeveynler çocuğa karşı gerekli sorumluluklarını yerine getirmezlerse onlara düşmanlık besleyen ve isyankâr tutumlar sergileyen bireyler ortaya çıkacağı gibi bu durum toplum içinde sorun haline dönüşür.⁷⁷

Çocuğun davranışlarını sürekli kontrol etmeye çalışan, çocuğu korku ve baskıyla yetiştiren, ceza eksenli bir eğitim anlayışı ortaya koyan ebeveynler ile çocuk arasında sağlıklı bir ilişki kurulamamaktadır.⁷⁸ Aynı şekilde aşırı koruyucu tutuma sahip ebeveynler de bağımsız bir kişilik geliştirmeyen ve sosyal gelişim düzeyi yetersiz bireyler yetiştirdiklerinin farkında olmalıdır.⁷⁹

Koç'a göre, "aşırı serbest ya da aşırı koruyucu tutumlar kadar, aşırı baskıcı ve otoriter tutumlar da gerçek sevgiye aykırıdır. Ebeveyn, çocuk olumsuz davranış sergilediğinde sabırlı, anlayışlı ve hoşgörülü bir yaklaşımla sorunları çocuğuyla birlikte çözmeye çalışan; olumlu davranış sergilediğinde ise cesaretlendiren ve güven veren yaklaşımlarla çocuğunu destekleyen bir tutum içinde olmalıdır."⁸⁰

Çocuğun hem dine karşı tutumunun oluşumunda hem de Allah tasavvurunun oluşumunda ebeveyn tutumları etkili olmaktadır. Ebeveynlerin, korkutma ve ceza yöntemi ile dini tutum ve davranışları çocuğa benimsetmeye çalışması kişilik yapısını olumsuz etkilediği gibi sağlıklı bir dini gelişim sürecini de olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda, Pakistan'da 20-25 yaş arası 50 kişilik bir örneklem üzerinde yapılan araştırmada kayıtsız ve ilgisiz ebeveyn tutumu ile şefkatli ve koruyucu Allah algısı arasında olumsuz

⁷¹ Köylü, "Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi", 62.

⁷² Ali Köse, Neden İslam'ı Seçiyorlar?, (İstanbul: İz Yayıncılık 2012), 30.

⁷³ Kimter, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", 18.

⁷⁴ Enfal Suresi, 8/28

⁷⁵ Enfal Suresi, 8/28

⁷⁶ Enfal Suresi, 8/28

⁷⁷ Kimter, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", 18.

⁷⁸ Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", 199.

⁷⁹ Bayraklı, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Eğitimi", 180.

⁸⁰ Koç, "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", 127.

yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir.⁸¹ Amerika’da 18-27 yaş arası örneklem grubu üzerinde yapılan bir araştırmada, ilgi ve sevgiden uzak bir aile ortamında büyüyenlerin Tanrıyla olan ilişkilerini daha yüksek düzeyde samimiyetten uzak olarak tanımladıkları, benzer şekilde baskıcı ve otoriter ebeveynleri olan gençlerin de Tanrıyla olan ilişkilerini samimiyetten uzak ve kaygı verici olarak tanımladıkları tespit edilmiştir.⁸²

Baskıcı tutuma sahip ebeveynler çocukların ilgi, istek, yetenek ve ihtiyaçlarını önemsemezler. Kendilerinde eksik gördükleri ve çocukken kendi yapamadıklarını çocuklarına yaptırma yolunu izlerler. Bu tür ebeveynler “Ben küçükken Kur’an öğrenemedim, hafız olamadım, çocuğum öğrensün, hafız olsun.” yaklaşımıyla baskıcı bir tutum ve sevgi dilinden uzak bir anlayışla hareket ederek farkında olmadan çocukların istenilen davranıştan uzaklaşmasına ve bıkmalarına neden olabilmektedirler.⁸³ Çocukların temel ihtiyaçları ve duyguları dikkate alınmaksızın baskı ve zorlama ile kazandırılmak istenen davranışlar çocuğa faydalı olmadığı gibi karşıt bir tepki de geliştirebilir. Çocuğa baskı, korkutma ve zorlama ile yaptırılmak istenen dinî davranışlar zamanla dinden uzaklaşma meydana getirebilir.⁸⁴ Aşırı baskıcı ailelerde yetişen çocuklarda isyankâr tutumlar ve aşağılık duygusu gelişir.⁸⁵ Bu tip ailelerde yetişen çocuklarda zamanla dine karşı olumsuz bir tutum gelişir.

Aşırı koruyucu ailede yetişen çocuklar başkalarına bağımlı ve özgüveni olmayan bir şekilde büyür. Çocukta yaşamı boyunca sürebilen bu bağımlılık psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönden etkiler ve çocuğun bağımsızlık kazanmasını engeller.⁸⁶ Böyle bir ailede yetişen çocuk dinsel tercihlerde bulunma yerine kendine telkin edilenlere uyar. Araştırma ve inceleme yapmadan dini kavramları benimsemeden taklide dayalı, aklî temellere oturtmadan, duygusal boyutu zayıf bir dini tecrübe kazanır. Bu şekildeki tecrübe zamanla çevresel faktörlerin etkisiyle dinin aleyhine bir tutum olarak ortaya çıkar.⁸⁷

Bireye din eğitimi verilirken dengesiz ve kararsız tutum, koruyucu tutum, baskıcı ve otoriter tutum, aşırı hoşgörölü tutum, ilgisiz ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu bireyi olumsuz yönde etkiler. Hoşgörölü ve güven verici tutum ise çocuğu olumlu yönde etkiler.⁸⁸

Yavuzer, çocuk yetiştirmede en sağlıklı ve başarılı olan ebeveyn tutumunun “güven verici, destekleyici ve demokratik tutum” olduğunu belirtir. Ancak bu esnek yaklaşım içinde kendi kararlarını bağımsız bir şekilde verebilen, aldığı kararın sorumluluğunun bilincinde olan, özgüveni yüksek bireyler yetişebilir.⁸⁹ Bu tutuma sahip ebeveynler, çocuğun dini duygu ve düşünceleri içselleştirmesini ve yaşantısının bir parçası yapmasını sağlar. Böylece çocuk benimsediği düşünceleri yetişkinlik döneminde uygular.

⁸¹ Najma Najam Sidra Batool, “Relationship between Perceived Parenting Style, Perceived Parental Acceptance-Rejection (PAR) and Perception of God among Young Adults,” *Journal of Behavioural Sciences* 22 (1), 2012, pp. 83-99.; Kimter, İlgili–Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine, 18.

⁸² Angie McDonald, et al., “Attachment to God and Parents: Testing the Correspondence vs. Compensation Hypotheses,” *Journal of Psychology & Christianity* 24 (1), 2005, pp. 21- 28.; Kimter, İlgili–Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine, 18.

⁸³ Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Timaş Yay. 2013), 132.

⁸⁴ Kemalettin Erdil, *Aile Okulu*, (Ankara: TDV Yay., 1991), 80.

⁸⁵ Yavuzer, “Ana – Baba Okulu”, 127.

⁸⁶ Yavuzer, “Ana – Baba Okulu”, 126.

⁸⁷ Apaydın, “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi,” 328.

⁸⁸ Kuzgun, “Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”, 57.

⁸⁹ Yavuzer, “Ana-Baba-Çocuk”, 34.

SONUÇ

Çocuğun gelişiminde anne-baba tutumlarının önemli olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Özellikle çocukluk dönemi bireyin kişiliğinin ilk temellerinin atıldığı ve karakterinin şekillendiği dönemdir. Çocuğun kişiliğinin şekillendiği bu dönemde din eğitimi de gereken önem verilmelidir. Yetişkinlik döneminde bireyin gösterdiği dini tutum ve davranışların temeli çocukluk döneminde oluşmuştur. Ailede din eğitimi olumlu ya da olumsuz yönde en önemli rol oynayan faktörlerden birisi de anne-babanın çocuklara karşı olan tutumlarıdır. Anne babaların tutumları çok farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların oluşmasında kültürel farklılıklar ve anne-babaların yetiştirme tarzları neden olmaktadır. Anne-babaların çocuklara karşı olan tutumları onların dine karşı oluşacak tutumlarını etkilemektedir.

Ebeveyn tutumlarına bakıldığında gerek baskıcı ebeveyn tutumu gerekse aşırı serbest tutum çocuk yetiştirmede olumsuz sonuçlar vermektedir. Bu nedenle disiplin ve sevginin bir arada bulunduğu destekleyici, hoşgörülü ebeveyn tutumları benimsenerek çocuk eğitiminde başarılı sonuçlar elde edilebilir. Çünkü ebeveyn-çocuk iletişimde karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı disiplin anlayışı ve çocuğun bağımsızlığını önemseyen ebeveyn tutumları çocuğun bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişim alanlarında etkili olduğu gibi; dinî tutum ve davranış gelişimi üzerinde de son derece etkilidir.⁹⁰

Destekleyici ve demokratik ebeveyn tutumlarıyla yetişen çocuklar, arkadaşlarıyla sağlıklı ilişkiler kurmada başarılı, girişimci, düşüncelerini özgürce ifade eden çocuklar olmaktadır. Bu tutumla yetişen çocuklar daha erken yaşlarda kendini denetleyebilirler. Katı ve sert bir ebeveyn tutumuyla denetim altında tutulan ya da ebeveyn tutumları farklılık gösteren ailelerde büyüyen çocuklar ise, boyun eğmeme ve saldırganlık gibi yöntemlerle varlıklarını kabul ettirmek istemekte ve kendilerini ifade etmekte zorluk çekmektedirler.⁹¹

İlgisiz ebeveyn tutumları mutlak hoşgörü anlayışına dayanır.⁹² Bazen bu tutum sınırsız hoşgörü şeklinde iken bazen de aşırı sert bir tutuma dönüşmektedir. Bu tür ebeveynler aşırı sert ve aşırı hoşgörü arasında gidip gelirken; bu tutarsızlıklar ebeveynin ruh haline bağlı olarak gün içinde değiştiği gibi; ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda tutumlarının birbirine zıt olduğu durumlarda da görülebilir.⁹³

Bireye din eğitimi verilirken aşırı hoşgörülü tutum, aşırı koruyucu tutum, aşırı baskıcı ve otoriter tutum, dengesiz ve kararsız tutum, ilgisiz ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu bireyi olumsuz yönde etkiler. Hoşgörülü ve güven verici tutum ise çocuğu olumlu yönde etkiler.⁹⁴ Çocuk dini tecrübeleri, duygu ve düşünceleri içselleştirir. Benimsediği bu düşünceleri yetişkinlik döneminde uygular.

Ebeveynin çocuğa karşı sergileyeceği tutarlı davranışlar, ölçülü bir sevgi ve dengeli bir ilgi çocuğun özgüvenini ve benlik gelişimini olumlu yönde etkiler. Anne-babalar çocukta oluşan tutum, inanç, değer ve kişilik özellikleri oluşumunda en etkili unsurdur.⁹⁵ Bu sebeple

⁹⁰ Kimter, İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine, 18.

⁹¹ Yavuzer, "Gençlik Çağı", s.126.

⁹² Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", 200.

⁹³ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972), 46.

⁹⁴ Yıldız Kuzgun, "Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 1(1973): 57.

⁹⁵ Kaya, "Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü", 199.

çocuk eğitiminde başarının yakalanmasının temel şartı; disiplin, ilgi ve sevginin bir arada bulunduğu demokratik ebeveyn tutumudur.

Ebeveyn tutumları genel olarak değerlendirildiğinde anne-baba otoritesine dayalı geleneksel tutumların baskın olduğunu söyleyebiliriz. Geleneksel aile yapısından demokratik ve destekleyici aile yapısına bir geçiş olduğu gözlenmektedir. Demokratik ve destekleyici aile yapısının İslam yaşam anlayışına uygun düştüğünü söyleyebiliriz.

Çalışmanın sonunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Ebeveyn çocukları arasında ayırım yapmadan, sevgisini gösterebilir.
- Ebeveyn çocuğa din eğitimi verirken, çocuk yetiştirmeye yönelik yazılı ve görsel yayınları takip edebilir.
- Bilim ve teknolojiadaki değişimler sosyal yaşamı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bulunulan çağın gereklerine uygun bireylerin yetiştirilmesi için sağlıklı ve doğru ebeveyn olma eğitimleri düzenlenebilir.
- Ebeveynler hem ebeveyn-çocuk iletişimi hem de ebeveynlerin birbirleri ile olan ilişkileri ve iletişimlerinin önemli olduğunun farkında olarak hareket etmelidir.
- Her çocuğun ileride bir ebeveyn olacağı göz önünde bulundurularak; toplumda din ve ahlak eğitimi önemsenmeli, okul ders programlarında aile içi iletişim, sevgi, saygı, hoşgörü, uzlaşma, fedakarlık ve bağışlama gibi evrensel değerlerin işlendiği konulara daha fazla yer verilmelidir.
- Çocuk eğitiminde, başta Hz. Peygamber (sav) olmak üzere iyi özellikleriyle bilinen kişileri model almalarına yardımcı olunmalıdır.

KAYNAKÇA

Ay, Mehmet Emin. "Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuklar Üzerindeki Etkisi", *Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1(1994) : s.71-74

Apaydın, Halil. "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", *OMÜİFD*, sayı: 12, (2001): 319-337

Armaner, Neda. *Din Psikolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

Aydın, Mehmet Zeki. Ailede Ahlak Eğitimi, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/2, 2003.

Aydın, Ali Rıza. Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi, *OMÜİFD*, Sayı:8 1996.

Baltaş, Acar. "Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü," *Ana-Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.

Bilgili, Fatih Menderes. *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Gün Yayıncılık, 2007.

Buhari, El Edeb'ül Müfred: 18, (Çev.), Ramazan Sönmez, Ankara: Konevi Yayınları, 2018.

Canan, İbrahim. *Kur'an'da Çocuk*, İstanbul: Cihan Yayınları, 1984.

- Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yay. 2014.
- Cüceloğlu, Doğan. *Başarıya Götüren Aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2005.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.
- Dam, Hasan. Çocukluk Dönemi Din Eğitimi, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 13-65, 2010.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayınları, 1996.
- Dinç, Ayşenur. *Ergenlerde Anne – Baba Tutumları ve Dini Yönelim*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2007.
- Enfal Suresi.
- Erdil, Kemalettin. *Aile Okulu*, Ankara: TDV Yay. 1991.
- Eriş, Bahar. *Her Çocuk Üstün Yeteneklidir*, İstanbul: Alfa Eğitim. 2015.
- Gordon, Thomas. *Etkili Anne-Baba Eğitiminde Uygulamalar*, (çev.),Dilek TEKİN ve Nazlı Özkan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2017.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- Kanad, Fikret. *Kısaltılmış Pedagoji*. Ankara: Meb Basımevi, 1966.
- Kassa Suresi.
- Kaya, Mevlüt. *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Kaya, Mevlüt. Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü, *OMÜİFD*, sayı. 9, 997.
- Koç, Ahmet. Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:17, 2008.
- Köylü, Mustafa. Nurullah Altaş. *Din Eğitimi*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Yay. 2010.
- Köylü, Mustafa. Çocukluk Dönemi Dini inanç Gelişimi ve Din Eğitimi, *AÜİFD XLV*, Sayı:11, 2004.
- Kuzgun, Yıldız, Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, 1973.
- Kimter, Nurten. İlgili–seven anne-baba tutumları ile din ve dindarlık arasındaki ilişki üzerine, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ocak-Haziran, Cilt: 18, Sayı: 46, 2015.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*, 3.bsk., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Köse, Ali ve Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yay., 2013.
- Köse, Ali. *Neden İslam'ı Seçiyorlar?*, İstanbul: İz Yayıncılık, 3.bsk., 2012.
- McDonald, Angie, et al. "Attachment to God and Parents: Testing the Correspondence vs. Compensation Hypotheses," *Journal of Psychology & Christianity* 24 (1), 2005.
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

Najam, Najma and Batool, Sidra (2012). "Relationship between Perceived Parenting Style, Perceived. Parental Acceptance- Rejection (PAR) and Perception of God among Young Adults," *Journal of Behavioural Sciences* 22 (1), pp. 83-99.

Oruç, Cemil. *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2014.

Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1991.

Öcal, Mustafa, *Çocukta Sosyal Gelişim, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*, Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000.

Pazarlı, Osman. *Din Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

Salzmann, Christian Gotthilf. Yengeç Kitap, *Çocukları Kötü Yetiştirmenin Yolları*, (çev.) Ali Çankırılı, İstanbul: Zafer Yayınları, 2014.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1990.

Tirmizi, "Birr", 33. TDV İslam Ansiklopedisi, VIII, 1998.

Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yay., 2013.

Tuncer, Oya. *Çocuk Aile ve Çevresi Çocuk ve Eğitim*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1980.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: D. i. B. Yayınları, 1983.

Yavuzer, Haluk. *Gençlik Çağı*, 10.bsk, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998.

Yavuzer, Haluk. *Ana-Baba-Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.

Yılmaz, Hüseyin. Aile İçi Şiddet ve Huzur/Din Eğitimi, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV/1(2010): 93-124

Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*, 17.bsk., İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1992.

Vergote, Antoine. *Çocukta Din*, Çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1978.